

ДО АКТУАЛЬНОСТІ ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ ЗДОРОВОЇ ДИТИНИ В СІМ'Ї БАТЬКІВ-ИНВАЛІДІВ

У статті обґрунтовано важливість комплексного вивчення сімей, де батьки з інвалідністю виховують здорову дитину.

Ключові слова: соціалізація, виховання, особа з інвалідністю, особистість, сім'я, батьки-інваліди.

В статті обосновується важність комплексного изучения семей, где родители с инвалидностью воспитывают здорового ребенка.

Ключевые слова: социализация, воспитание, человек с инвалидностью, личность, семья, родители-инвалиды.

Відповідно до Конвенції ООН "Про права дитини" кожній дитині для повного і гармонійного розвитку її особи необхідно зростати в сімейному оточенні, в атмосфері щастя, любові і розуміння.

Сім'я – це певна соціальна спільнота з конкретною системою зв'язків і взаємодій між її членами, що виникають з метою задоволення їхніх різноманітних потреб (Т. Кравченко). А. Антонов, В. Медков зазначають, що сім'я – це спільність людей, котра забезпечує спадковість сімейних поколінь, а також соціалізацію дітей і підтримання існування членів сім'ї. На думку О. Калашникова, явище соціалізації – це процес інтеграції, під час якого індивід з певними біологічними задатками набуває якостей, необхідних йому для життя в суспільстві; процес формування, розвитку і становлення особистості під впливом навчання, виховання та засвоєння елементів культури, норм, цінностей, притаманних певному суспільству.

Необхідність сильної державної сімейної політики зумовлена суспільними потребами: сім'я є спільником суспільства у розв'язанні його головних проблем, збереженні моральних основ, соціалізації дітей, розвитку культури та економіки. Отже, суспільство зацікавлено в такій сім'ї, яка здатна виробити і реалізувати власну життєву позицію, забезпечити не лише своє існування, а й розвиток всіх її членів.

Як соціальний інститут сім'я виконує в суспільстві, зокрема, такі функції: **господарсько-економічну** – планування сімейного бюджету, ведення домашнього господарства, ведення побуту сім'ї; **репродуктивну** – продовження людського роду через народження дітей; **комунікативну** – створення сприятливого сімейного мікроклімату,

організація спілкування в межах сім'ї; **виховну** – передача дорослими членами сім'ї соціального досвіду дітям; **рекреативну** – розвиток інтересів кожного члена сім'ї, організація дозвілля сім'ї; **психотерапевтичну** – психологічна підтримка членів сім'ї в різних життєвих ситуаціях. Основні соціалізуючі функції сім'ї передусім полягають у забезпеченні фізичного та емоційного розвитку індивіда, формуванні статевої ідентифікації дитини; її розумовому розвитку та розвитку здібностей та потенційних можливостей; забезпеченні дитині почуття захищеності, формуванні ціннісних орієнтацій особистості; оволодінні дитиною основними соціальними нормами (О.В. Безпалько).

Г.Т. Хоментаскас зазначає, що дитина є не просто об'єктом виховання, але і людиною, яка мислить, відчуває, своєрідно узагальнює свій життєвий досвід, обирає те, як їй поводитись, якою бути. Тому, для того, щоб зрозуміти, чому дитина саме така, якою є, необхідно знати, як вона усвідомлює свою сім'ю.

Отже, сім'я є першим соціальним середовищем для дитини, в якому починається становлення особистості та від якого залежить, як саме відбуватиметься формування і розвиток особистості дитини. Протягом усього життєвого шляху особистості сім'я є тим найближчим мікросоціальним оточенням, яке визначає своєрідність її життєдіяльності, тому сім'я виступає провідним мікрофактором соціалізації особистості.

Дослідження науковців Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана свідчать, що станом на початок 2009р. кількість інвалідів різних нозологій в Україні становить 2 430 100 осіб, що складає 5, 29% від загальної кількості населення нашої країни.

Стаття 23 Конвенції "Про права інвалідів" визначає недопущення будь-яких проявів дискримінації по відношенню до інвалідів у питаннях, що стосуються шлюбу, сім'ї, батьківства, материнства та особистих стосунків, на рівні з іншими. Тобто, статус "людина з особливими потребами" не позбавляє особу права на створення сім'ї та права бути батьками (якщо на це немає медичних та інших протипоказань), а також не знімає із батьків – інвалідів відповідальності за дитину.

Аналіз літературних джерел засвідчив, що існує типологія сімей за різними класифікаційними ознаками: за загальним складом, за кількістю дітей, сімейним стажем, типом главенства в сім'ї, національним складом, рівнем матеріального достатку, професійною діяльністю подружжя, національним складом, якістю сімейних взаємин. Також існують класифікації в основу яких покладено особливості виконання функцій сім'ї та багато інших критеріїв (Т.В. Андреева, М.А. Галагузова, М.Б. Євтух). Сім'ї інвалідів відносять до сімей із специфічними проблемами. Їх можна відносити до різних типів сімей в залежності від ознаки класифікації, проте немає чіткого розподілу таких сімей, опису форм роботи з такими сім'ями та дітьми, які виховуються в таких сім'ях,

критеріїв та чинників, що обґрунтовували б вибір форм і методів роботи із дітьми батьків-інвалідів. Саме це і обумовило актуальність нашого дослідження.

У загальній педагогіці проблеми сімейного виховання є достатньо вивченими (С.Г. Карпенчук, І.П. Підласий, В.Г. Пустовий, М.М. Фіцула та ін.). У корекційній педагогіці широко описуються проблеми сімейного виховання дитини з особливими потребами (С.А. Завражин, Д.Н. Ісаєв, О.В. Казаннікова, А.К. Фортова та ін.): описано варіанти емоційних реакцій батьків на появу "особливої" дитини, стилі сімейного виховання дитини з особливими потребами, особливості формування світогляду дитини з особливими потребами та роль батьків у цьому процесі, форми і методи роботи батьків із дитиною в сімейному середовищі, а також робота із самими батьками. Натомість питання розвитку здорової дитини в сім'ї батьків – інвалідів; вплив дефекту, що призвів до інвалідності батьків, на особливості характеристик таких сімей та як вони впливають на процес становлення особистості дитини, практично не досліджено.

Метою нашого дослідження є встановлення ступеню впливу фактору інвалідності батьків на становлення особистості їхньої здорової дитини. У статті ми обґрунтуємо важливість проблеми виховання здорової дитини у сім'ї батьків-інвалідів.

Для досягнення поставленої мети визначено наступні завдання:

- здійснити аналіз проблеми дослідження у загальній та спеціальній психолого-педагогічній літературі;
- дослідити особливості виховання дитини у сім'ях інвалідів;
- дослідити вплив дефекту батьків на розвиток особистості здорової дитини;
- розробити та апробувати психолого-педагогічне забезпечення роботи із сім'ями інвалідів, які виховують здорову дитину (соціально-психологічна підтримка батьків - інвалідів, психолого – педагогічна робота із дітьми, які виховуються в зазначених родинах).

Ми вже зазначали, що кількість інвалідів в Україні, які досягли 18-річного віку, складає 5, 29% населення нашої держави. Вони створюють власні сім'ї, народжують дітей. Серед цих 5, 29% (сюди включено інвалідів з вадами зору, слуху, опорно-рухового апарату та ін.) є певний відсоток подружніх пар, які виховують здорових дітей. Спробуємо з'ясувати особливості виконання виховної функції батьками з особливими потребами, а також поглянути на сім'ю очима самої дитини.

Успішність виховання дитини батьками з особливими потребами залежить передусім від того, на скільки успішно проходив процес виховання по відношенню до них самих, як вони засвоїли соціальні норми, як проходив процес соціалізації у їхньому випадку. Адже батьки, які вдало в свій час пройшли процес соціалізації, пристосування до дефекту, корекції, не набули великої кількості супутніх дефектів, які б

негативно могли вплинути на їхню особистість, зможуть ефективно виконувати свою батьківську функцію.

За визначенням О.В. Безпалька **батьківство** – це процес забезпечення батьками необхідних умов для повноцінного розвитку, виховання та навчання дітей. Основними характеристиками батьківства є батьківська позиція (психологічна та виховна спрямованість матері та батька, заснована на свідомій чи неусвідомленій оцінці дитини, що знаходить своє вираження в певних способах і нормах взаємодії з нею) та стиль виховання.

Розглянемо, до прикладу, сім'ю, де батьки мають вади слуху та виховують здорову дитину. Зупинимось спочатку на пренатальному періоді. У цей період майбутній матері потрібно досягнути великий обсяг інформації. Це вона може зробити такими способами: письмовим (прочитати все, що їй рекомендуватимуть спеціалісти, але не всі спеціалісти матимуть бажання вести довготривалі "переписки"), усним (коли особа, яка володіє жестовою мовою передасть весь обсяг інформації від комунікатора до реципієнта і навпаки), або ж майбутня мама, яка має певні вади слуху сама знайде цю інформацію та ознайомиться із нею (Список використаних джерел, Internet тощо). Також потрібно враховувати той момент, чи збережене мовлення у батьків в такій мірі, що їм непотрібні будуть допоміжні способи спілкування. Тобто, можемо говорити про необхідність соціального супроводу батьків на стадії виношування дитини.

Розглянемо період, коли пологи вже минули і на світ з'явилася дитина. Батьки використовують різноманітні технічні допоміжні засоби, щоб дізнатися про дії дитини: крик, плач ("Нічна няня", пристрої з вібросигналом тощо). Батьки забезпечують дитину всім необхідним в її віці. Проте, дитині потрібне спілкування з батьками, завдяки якому дитина починає гуліти, лепетати. Тут знову потрібно згадати про те, наскільки збереженим є мовлення у батьків. Нерідко в таких сім'ях велику увагу спілкуванню з дитиною приділяють бабусі і дідусі, у яких слух збережений. Інша ситуація, коли сім'я немає підтримки бабусь. В такому випадку кожна родина по-своєму вирішує питання мовленнєвого розвитку дитини. Один із варіантів для батьків – це дитячий садок, проте туди дитину віддають у 1,5 – 2 роки. Дитина пішла в садочок. Ідеальний варіант, коли вихователь розуміє особливості такої сім'ї та дитини і планує роботу із цією дитиною, враховуючи вищевказані особливості, а якщо ситуація протилежна?..

Щодня батькам - інвалідам доводиться вирішувати безліч аналогічних питань, що вирішують мільйони інших сімей в нашій державі, але крізь призму своєї особливості. Ця особливість спричиняє ту обставину, що родина батьків-інвалідів не є гіршою від інших сімей, вона є просто інакшою.

Отже, сім'ї, де батьки з інвалідністю виховують здорову дитину, є ідентичним соціальним інститутом, як і всі інші сім'ї у нашому суспільстві, виконують такі ж функції, як і решта сімей. У своєму дослідженні ми прагнемо показати, яких особливостей набувають функції сім'ї як соціального інституту у сім'ях батьків-інвалідів.

Повернемось до того, наскільки таким батькам вдалося адаптуватись до соціуму, які зв'язки у них формуються з іншими людьми: конструктивні чи деструктивні. А.М. Галагузова зазначає, що окрім структурних та функціональних характеристик, що відображають статус сім'ї як цілого, для соціально-педагогічної діяльності важливими є також індивідуальні особливості її членів. До них відносяться: соціально-демографічні, фізіологічні, психологічні, а також характеристики дитини: вік, рівень фізичного, психічного, мовленнєвого розвитку у відповідності до віку дитини тощо. Поєднання індивідуальних характеристик членів сім'ї з її структурними та функціональними показниками утворюють комплексну характеристику – статус сім'ї. Вченими доведено, що у сім'ї може бути щонайменше чотири статуси: соціально-економічний, соціально-психологічний, соціально-культурний, ситуативно-рольовий., що характеризують стан сім'ї в певній сфері життєдіяльності в конкретний момент, тобто являють собою стан сім'ї в процесі її адаптації в суспільстві. Соціальна адаптація сім'ї в суспільстві включає такі компоненти: матеріальний стан сім'ї, психологічний клімат, соціокультурна адаптація та ситуативно-рольова адаптація. При вирішенні проблем будь-яких сімей, в тому числі і тих, які є об'єктом нашого дослідження, необхідно визначити і врахувати всі ці компоненти.

Дитина дорослішає, розвиваються її мислинневі функції, її особистість, вона починає співставляти себе з іншими і розуміє, що щось не так. Що не так? Чому не так? Як мені до цього потрібно ставитись? До кого дитина може звернутися із цими запитаннями? У першу чергу - до батьків. І тут можуть бути різні варіанти: або батьки дадуть відповідь на всі запитання дитини і подадуть інформацію так, щоб факт особливості сім'ї, де зростає дитина, не закріпив негативних рис в її особистості (невпевненість у собі, тривожність, нечесність); або батьки не нададуть великого значення цій ситуації; або оцінять ситуацію правильно, проте не зможуть пояснити це дитині без шкоди для її особистості, або ще безліч інших варіантів. Самим розумним є звернення для розв'язання цієї проблеми до фахівців – спеціального психолога чи корекційного педагога. Проте, як показує практика, так трапляється рідко.

На думку науковців та практиків у сфері соціально-психологічної роботи із сім'ями, соціально-педагогічна робота з сім'єю є одним із напрямків сімейної соціальної політики. Сімейна соціальна політика – це система механізмів, за допомогою яких держава створює умови для

забезпечення життєдіяльності сім'ї, її захисту, якщо це необхідно. Зміст та форми соціально-педагогічної роботи з сім'єю обумовлюються групою наступних чинників: типом сім'ї; проблеми, які існують в сім'ї; видом соціального інституту, що працює із сім'єю тощо.

Основний зміст соціально-педагогічної роботи з сім'єю складають забезпечення сім'ї різних видів соціального обслуговування, реабілітаційна та профілактична робота, соціальний супровід окремих категорій сімей та соціальне інспектування тощо. Щоб ефективно здійснювати цей вид діяльності та охопити інші напрямки роботи із сім'ями батьків – інвалідів, необхідно визначити всі необхідні чинники для цього типу сім'ї.

Отже, вищезазначене зумовлює актуальність проблеми виховання дітей батьками-інвалідами, з'ясування особливостей цього процесу та визначення шляхів психолого-педагогічної роботи з батьками – інвалідами та їх здоровими дітьми для забезпечення успішності процесу становлення особистості останніх. Цим і обумовлено вибір теми нашого дослідження "Особливості становлення особистості здорової дитини в сім'ї батьків – інвалідів"

Наголосимо, що ми не ставимо за мету дискримінувати якимось чином чи знівелювати значення батьків з інвалідністю у вихованні власної дитини. Перспективними завданнями є виявлення проблем у цьому напрямку і розробка шляхів їх розв'язання з користю і для батьків, і для дитини.

Список використаних джерел

1. Антонов А.И. Медков В.М. Социология семьи. – М.: Владос, 2000. – 234 с.
2. Безпалько О.В. Соціальна психологія в схемах і таблицях. Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 134 с.
3. Євтух М.Б., Сердюк О.П. Соціальна педагогіка: Підручник. 2-ге вид., стереотип. – К.: МАУП, 2003. – 232 с.
4. Социальная педагогика: курс лекций: Учебное пособие для студентов высших учебных заведений / под ред. М.А. Галагузовой. – М.: ВЛАДОС, 2001. – 416 с.
5. Хоментаскас Г.Т. Семья глазами ребенка. – М.: Педагогика, 1989. – 160 с.

In the article was substantiated the significant combined studying of families where the disablement parents are bringing up healthy child.

Keywords: socialization, upbringing, person with disability, personality, family, parents with disability.

Отримано 06.12.2010 р.

